

Muuttava pieni ihminen

Lasten suhtautuminen muuttoon lasten kuvakirjoissa

Elina Jääskeläinen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma

Kevätlukukausi 2019

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jääskeläinen, Elina. 2019. Muuttava pieni ihminen. Lasten suhtautuminen muuttoon lasten kuvakirjoissa. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 39 sivua.

Tämän työn tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka lasten suhtautumista perheen muuttoon kuvataan aihetta käsittelevissä suomalaisissa lasten kuvakirjoissa. Muuttaminen toiselle paikkakunnalle, esimerkiksi jommankumman vanhemman työn perässä, on monelle lapsiperheelle ajankohtainen aihe, mutta tutkimustietoa lasten kokemuksista tässä elämäntilanteessa on vähän (Forsberg 2018, 31). Lasten kuvakirjoista tarkastellaan sekä kuvitusta että kirjoitettua tekstiä. Tutkimuskysymyksinä toimivat: 1) Millaisia muuton representaatioita lasten kuvakirjojen kuvat ilmentävät? 2) Millaisia tunteita lapsi kokee ennen muuttoa ja muuton aikana? 3) Millaista on lapsen toimijuus muuton aikana?

Aineistona toimii kaksi suomalaista lasten kuvakirjaa: *Lassi muuttaa* (Lapintie 2001) ja *Sanni ja laatikkopäivät* (Pere 2014). Aineisto on valittu kriteeripohjaisesti, ja valinnassa on painotettu ennen kaikkea muuton kuvauksen aikaväliä, joka kattaa molemmissa kirjoissa vähintään ajanjakson muuttotiedosta varsinaiseen muuttopäivään ja uuteen kotiin saapumiseen. Metodina tässä tutkimuksessa on käytetty aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Muutto kuvattiin lasten kuvakirjoissa sekä realistisen stressaavana ja sekalaisena tapahtumana että myös organisoituna ja yksinkertaisena tapahtumana. Lasten tunteet muuton edetessä eivät kehittyneet lineaarisesti, vaan tunteet vaihtelivat negatiivisesta positiiviseen. Molemmissa kirjoissa lapset kuitenkin suhtautuivat muuttoon alun alkaen epäilevästi ja kapinoiden, koska he kokivat muuton uhkaavan omaa turvallisuudentunnettaan. Toimijuus näyttäytyi kulkevan enemmän tai vähemmän käsi kädessä tunteiden kanssa: mitä enemmän lapsen toimijuutta rajoitettiin, sitä negatiivisemmiksi lapsen tunteet muuttuivat.

Hakusanat: lasten kokemukset, muutto, toimijuus, lasten kuvakirjat

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 LAPSET MUUTTAJINA	3
2.1 Lapsuuden toimijuus.....	3
2.2 Muuttava perhe Suomessa	5
2.3 Lasten kuvakirjat.....	7
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	10
3.1 Tutkimusongelma.....	10
3.2 Aineisto.....	11
3.3 Menetelmät ja analyysi.....	13
4 TULOKSET.....	19
4.1 Muuton representaatiot kuvituksessa	19
4.2 Lapsen tunteiden kirjo muutossa	22
4.3 Lasten toimijuus ja muutto	26
5 POHDINTA.....	30
6 PÄÄTÄNTÄ	34
LÄHTEET	36

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten lapsen suhtautumista muuttoon kuvataan perheen muuttamista käsittelevissä lasten kuvakirjoissa. Tutkimus kiinnittyy lapsuuteen ja lapsen kehitystä muokkaaviin tekijöihin, joista keskeisimmiksi nousevat usein arkipuheessakin perhe ja koti. Forsberg (2018, 31) tarkentaa, että pysyvä asuinpaikka ja perhe nähdään kulttuurissamme perustana lapsen vakaan ja eheän identiteetin kehittymiselle, vaikka todellisuudessa nämä kaksi muuttujaa ovat toisistaan erillisiä ja vaihtuvia. Koteja ja perhesuhteita muokkaavat jatkuvasti erilaiset yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset tapahtumat, joista yksi on esimerkiksi jommankumman vanhemman uusi työ uudella paikkakunnalla, mikä voi johtaa koko perheen muuttoon uuteen ympäristöön.

Muuttoliikkeistä tutkimusta on tehty pitkään sekä maassamuuton (esim. Tervo 2016) että maahanmuuton näkökulmasta, joista viimeisimmästä löytyy runsaasti tilastoja ja tutkimusta viime vuosilta esimerkiksi pakolaiskriisiin liittyen (esim. Heikkilä & Martikainen 2016; Mehtäläinen, Niilo-Rämä & Nissinen 2017). Muuttoliikkeiden tutkimus keskittyy myös hyvin pitkälti aikuiseen väestöön, jolloin lasten ja nuorten näkökulma jää monesti taka-alalle, vaikka he ovat yhtä lailla muutoissa osallisina pystymättä harvoin kuitenkaan itse vaikuttamaan varsinaiseen muuttopäätökseen (Kivijärvi & Peltola 2016, 6, 9). Yhtä lailla tutkimus on vähäistä siitä näkökulmasta, kuinka lasten tunteet ja minuus kehittyvät perheen ja kodin muutostilanteessa (Forsberg 2018, 31). Näin ollen tutkimuskentällä on tilaa tämän työn kaltaiselle kirjallisuuden tutkimukselle, jossa lapset ovat muuton ja muutoksen keskiössä.

Tässä työssä perheen muuttoa tutkitaan lapsen näkökulmasta kahdesta suomalaisesta lasten kuvakirjasta. Tutkimustehtävänä on selvittää lasten kuvakirjoista, kuinka lapsen suhtautumista muuttoon kuvataan kuvituksen ja tekstin keinoin. Tutkimus sijoittuu laadullisen tutkimusotteen piiriin, jolloin tavoitteena on aiheen syvempi ymmärrys. Tutkimus edustaa metodologisesti tarkemmin ai-

neistolähtöistä sekä osin myös teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Teoriaohjauksessa sisällönanalyysissä tutkittavan ilmiön viitekehystä sekä itse aineiston analyysiä ohjaa osin aikaisempi tieto, johon aineistosta nousevia kategorioita suhteutetaan. Toisaalta analyysin alkuvaiheessa edetään kuten aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 33, 133.) Aineiston ryhmittelyssä ja yläluokkien muodostamisessa käytetään ohjaavia tutkimuskysymyksiä, joita ovat: 1) Millaisia muuton representaatioita lasten kuvakirjojen kuvat ilmentävät? 2) Millaisia tunteita lapsi kokee ennen muuttoa ja muuton aikana? 3) Millaista on lapsen toimijuus muuton aikana?

Lasten kuvakirjoissa yhdistyvät visuaalinen ja verbaalinen kieli, joista visuaalista kieltä voidaan tutkia ja analysoida yhtä lailla kommunikaation välineenä. Suurin osa lastenkirjallisuuden tutkimuksesta keskittyy kuitenkin pelkästään verbaaliseen tekstiin. (Heinimaa 2001, 144.) Niinpä tämänkaltaiselle tutkimukselle on tilausta, vaikkakaan tämän laajuisen tutkimuksen tulokset eivät ole yleistämiskelpoisia. Koska kuvat tekevät kirjoista nimenomaan kuvakirjoja, halusin lähteä liikkeelle analyysissä kirjojen visuaalisesta puolesta. Kuvien analyysissä käytän apunani Kuvun (2007) väitöskirjassa esiteltyä kuvien eri tasojen analyysirunkoa, josta olen muokannut tätä tutkimusta varten sopivamman version (Liite 1). Kuvien ja tekstin suhdetta pohdin taas Nikolajevan ja Scottin (2006) dynamiikkateorian kautta.

Tutkielma rakentuu siten, että luvussa kaksi käsitellään tutkielman teoreettinen viitekehys, joka rakentuu toimijuuden, perhesuhteiden, muuton ja lasten kuvakirjojen teemoista. Luvussa kolme käydään yksityiskohtaisesti ja tarkasti läpi tutkimusongelma, aineisto sekä analyysissä käytetyt tutkimuksen teon menetelmät ja analyysin eteneminen. Tulos-luku eli luku neljä pohjautuu siten pitkälti luvussa kolme esiteltyihin menetelmiin ja analyysiin. Tuloksissa esitellään tutkimuksen pääongelman alakysymysten tarkentamina löydettyjä havaintoja ja trendejä aineistosta. Tulosten mahdollisia syitä käydään läpi viidennessä pohdintaluvussa, jossa pyritään myös lopulta vastaamaan tutkimuksen pääongelmaan eli lasten kirjoissa esitettyyn kuvaan lapsista muuton keskellä.

2 LAPSET MUUTTAJINA

Tässä luvussa käsitellään tämän tutkimuksen kannalta olennaisia teoreettisia aiheita lapsuuteen liittyen. Teoreettisen viitekehyksen muodostavat luvut lapsuuden toimijuudesta, muuttavasta perheestä ja lasten kuvakirjoista, joita käytetään tutkimuksen aineistona. Toimijuuden ja muuttavan perheen käsittelyn kautta pyritään pääsemään lähemmäksi nykyajatusta, jossa lapset nähdään aktiivisina toimijoina.

2.1 Lapsuuden toimijuus

Termit *lapsi* ja *lapsuus* voidaan joidenkin tutkijoiden mielestä erottaa sillä, että puhuttaessa lapsesta sillä tarkoitetaan kasvavaa, oppivaa ja leikkivää lasta, kun taas lapsuus viittaa sosiaaliseen instituutioon tai kulttuuriseen representaatioon. Toisaalta näitä kahta käsitettä voidaan myös käyttää rinnakkain ja yhdistettynä, sillä ne kietoutuvat toisiinsa loppujen lopuksi. (Woodhead 2015, 19–20.) Tässä työssä liikutaan analyysissa varsinkin konkreettisesti lapsikäsitteen alla, mutta samalla pohditaan, minkälaista kulttuurista ja yhteiskunnallista kuvaa lapsuudesta kirjoissa tuodaan esille.

Lapsuudentutkimuksen tavoitteena on ymmärtää lapsia ja nähdä heidät yhteiskuntiansa sekä yhteisöjensä aktiivisina jäseninä, toimijoina. Tutkimus on monitieteistä ja se ulottuu niin yhteiskunnalliselle kuin kulttuurisellekin tutkimuskentälle. (Alanen 2009, 9.) Perinteisen psykologisen kehitysnäkökulman lisäksi nykyään on haluttu nostaa esille lapsena olemisen lapsen näkökulmasta, jolloin lapset nähdään keskeisinä toimijoina ja he ovat osallisina toimintaan oman äänensä kautta (Alasuutari 2009, 54).

Lapsuudesta puhuttaessa esille nousevat varsinkin kasvu ja kehitys sekä yhteiskuntaelämän harjoittelu. Lapset ovat niin sanotusti aloittelijoita yhteiskunnassa, jolloin he ovat oikeutettuja aikuisten ja yhteiskunnan suojeluun ja valvontaan. Toisaalta, kuten jo edellä mainittiin, lapsuus ei ole pelkästään valmistautu-

mista aikuisuuteen, vaan se on myös itsessään yksi yhteiskuntaelämään osallistumisen tapa. (Alanen 2009, 14, 18.) Myös tässä työssä lapsuus nähdään aktiivisena osallisuutena, jolloin on mielenkiintoista tarkastella, millaisia toimijuuksia lapsille suodaan lasten kuvakirjoissa.

Lapsuuden toimijuuden edellytyksenä voidaan nähdä mahdollisuus osallisuuteen (Hazar Sancar & Can Severcan 2010, 277). Osallisuus taas on kirjattuna kansainväliseen YK:n lasten oikeuksien sopimuksen (YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 2019, 11) 12. artiklaan, jossa lapset nähdään kykeneväisinä muodostamaan omia näkemyksiä ja ilmaisemaan niitä vapaasti asioissa, jotka koskevat lasta itseään. Niinpä lasta on kuunneltava ja hänet on otettava päätöksentekoon mukaan. Osallisuus voidaan siis nähdä jokaisen lapsen perustavanlaatuisena oikeutena, jolloin myös lapset tunnustetaan yhdenvertaisiksi kansalaisiksi ja yksilöiksi (Lansdown 2010, 13).

Lapsuudentutkimuksessa puhutaan nykyään paljon lasten roolista oman lapsuutensa muovaajina. Toimijuus (*agency*) näyttäytyy kaksisuuntaisesti: sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet muovaavat lapsuutta, kun taas toisaalta myös yksilö pystyy itse sosiaalisena toimijana vaikuttamaan sosiaalisen elämänsä muotoutumiseen. (Woodhead 2015, 24.) Toimijuudesta puhuttaessa tarkoitetaan usein sitä, kuinka toimija tai yksilö pystyy itsenäiseen toimintaan ja valintojen tekoon ilman ulkoista ohjausta. Toinen merkittävä tekijä on toimijuuden seuraukset: kuullaanko toimijaa ja millaisia seurauksia hänen toiminnallaan on. Toimijuuden toteutuessa yksilöllä on siis valta tehdä päätöksiä, jotka vaikuttavat häneen itseensä ja muihin, sekä myös toimia niiden mukaisesti (Hazar Sancar & Can Severcan 2010, 277). Lapsen toimijuutta tarkastellaan hänen omassa toimintaympäristössään, joka sinällään on rajallinen, mutta lopuksi voidaan pohtia, millaisia seurauksia lapsen toimijuudella on yhteiskunnallisella tasolla laajemmin. (Lehtinen 2009, 89–92.) Tämä työ nojautuu toimijuuden määrittelyssä varsinkin Lehtisen (2009) ajatuksiin, joita hyödynnetään myös analyysissä.

Toimijuuden tarkastelussa liikutaan tässä työssä lasten kuvakirjoissa, ja toimintaympäristöinä on lapsilla koti ja perhe. Kivijärvi ja Peltola (2016, 7) korostavat, että muuton yhteydessä aikuisten ja lasten toimijuudet rajoittuvat aivan eri

tavoin. Aikuisten toimijuus rajautuu ehkä ennemminkin perheen ulkopuolisten tekijöiden kautta, kun taas lasten toimijuudessa ja sen rajautumisessa korostuvat perhe- ja sukupolvisuhteet. Alaikäiset lapset ovat lähes poikkeuksetta riippuvaisia vanhemmistaan ja heidän resursseistaan, ja heillä on myös vankkoja sosio-emotionaalisia suhteita läheisiinsä.

2.2 Muuttava perhe Suomessa

Voidaan sanoa, että muuttoliike on ollut läsnä ihmiskunnan historiassa aina, jolloin se ei ole uusi ilmiö, vaan ennemminkin aina aktuaali ilmiö. Ihmiset ovat ajautuneet muuttoon varsinkin yhteiskuntien mullistusten aikoihin: esimerkiksi sotien, valtioiden vallankumousten tai taloudellisten ja poliittisten muutosten seurauksena. (Khalid 2007, 4.) Nykyaikana varsinkin yli valtiorajojen tapahtuvaa muuttamista kontrolloidaan esimerkiksi kiintiöillä ja matkustusasiakirjoilla. Näin ollen maan sisäinen muuttaminen, jossa ei tarvita erillisiä dokumentteja, on monella tapaa helpompaa. (Kivijärvi & Peltola 2016, 5.) Millaista maassamuutto on sitten ollut Suomessa viime vuosina, ja kuinka aktiivisesti perheet muuttavat?

Viimeisen 20 vuoden aikana maakuntien ja kuntien välisiä muuttoja on ollut Suomessa vuosi vuodelta aina hieman enemmän (Tilastokeskus 2018a), vaikkakaan luvuissa ei erotella, kuinka monta prosenttia muuttajista lukeutuu lapsiperheisiin. Lapsiperheiden määrä taas on pienentynyt vuosi vuodelta jo pitkään, mutta vuonna 2017 noin 39 % koko väestöstä kuului lapsiperheisiin, joihin luetaan perheet, joissa on alle 18-vuotias lapsi tai lapsia (Tilastokeskus 2018ab). Ei ole uutta, että muuttoliike suuntautuu voimakkaammin harvaanasutuilta alueilta kohti kaupunkeja ja kasvukeskuksia. Jotkut kunnat käyttävät jopa erilaisia houkuttimia saadakseen lisää asukkaita tai työvoimaa. Näin on käynyt esimerkiksi Vantaalla, jossa pääkaupunkiseudun ulkopuolelta muuttaville varhaiskasvatuksen ammattilaisille maksetaan 1500 €:n muuttoreaha, jos he muuttavat pysyvästi Vantaalle varhaiskasvatustyön perässä (Lumme 2018). Yhtä lailla työperäisestä muutosta on käyty valtion tasolla keskustelua viimeisemmäksi ainakin aktiivimallin yhteydessä.

Useat tutkimukset näkevät muuton yksittäisenä elämäntapahtumana, jossa siirrytään joko maan sisällä tai maasta toiseen, kuten edellä kuvattiin. Tämän jälkeen arjen nähdään joko muotoutuvan uudella tavalla tai palautuvan takaisin tuttuihin tapoihin. Todellisuudessa muuttaminen tarkoittaa yksilölle prosessia, joka jatkuu vielä pitkään aktiivisen muuttotapahtuman jälkeen. Sillä voi olla henkilökohtaisten vaikutuksien lisäksi seurauksia perhe- ja yhteiskuntatasoilla. (Kivijärvi & Peltola 2016, 9.) Tämän työn laajuuden puitteissa käsitän muuton kuitenkin yksittäiseksi elämäntapahtumaksi, ja pyrin selvittämään akuutin sopeutumistapahtuman kulkua lapsen näkökulmasta.

Vaikka tämä työ keskittyy lasten kokemuksiin kuvakirjoissa, ei lapsuutta voi käsitellä ilman perheen määritelmää. Esimerkiksi Pitkänen ja Jalovaara (2007, 115–116) pitävät perhettä edelleen yhteiskunnan perusyksikkönä, johon jokainen meistä kuuluu. Yleensä ainakin meillä länsimaisessa kulttuurissa perheen muodostavat vanhemmat ja sisarukset. Perhe ei kuitenkaan ole staattinen yksikkö, vaan se nähdään dynaamisena, koska perheitä sekä muodostuu että purkautuu. Näin ollen yksilö voi kuulua elämänsä aikana useampaankin perheeseen, ja käsitys perheestä on todellisuudessa ydinperhettä paljon monimutkaisempi. Perheen toivotaan tuovan jokaiselle siihen kuuluvalla yksilölle taloudellista, emotionaalista ja sosiaalista turvaa.

Myös perheen sisäisissä dynamiikoissa on tapahtunut muutoksia ja nykyään vanhempien ja lasten suhde ei nojaudu enää niin vahvasti hierarkkiseen auktoriteettisuhteeseen, vaan suhdetta ylläpidetään nimenomaan emotionaalisen sitteen kautta. Sukupolvisuhteet ovat siis tasavertaisuneet. (Forsberg 2003a, 89–92.) Yhtä lailla länsimainen arki, joka pitää sisällään työn ja vapaa-ajan yhteiselon, on vahvistanut sukupolvisuhteidemme tunnepitoistumista. Vanhemmilla on enemmän vapaa-aikaa, jolloin heillä on myös voimavaroja ja mahdollisuus panostaa jokaiseen lapseen myös tunnetasolla. (Pirskanen & Eerola 2018, 19.) Siksi on mielenkiintoista tarkastella tässä tutkimuksessa myös lasten tunnemaailmaa muuton aikana.

Minkälaisia tunteita on sitten olemassa, ja miten ne määräytyvät? Tutkijat ovat päässeet yhteisymmärrykseen siitä, että on olemassa niin kutsuttuja primäärejä perustunteita, joiksi lasketaan ainakin: onnellisuus, suru, viha ja pelko. Sekundäärit tunteet taas muodostuvat näiden perustunteiden yhdistelmästä ja ne ovat kulttuurisesti ja sosiaalisesti opittuja. Sekundäärejä tunteita ovat esimerkiksi rakkaus, häpeä ja syyllisyys. (Turner 2007, 3.) Vaikka tunteet ovat yksilöllisiä, niitä koetaan ja näytetään aina kuitenkin kulttuurin muodostamassa viitekehyydessä. Usein saman kulttuurin jäsenillä on yhtäläinen tunteiden kavalkadi käytettävissään. (Pirskanen & Eerola 2018, 11.) Näin ollen voin tehdä aineiston tunnekirjoa koskevaan osioon hypoteesiin, että lasten tunnereagointi muuttoon on molemmissa kirjoissa samansuuntainen, sillä molemmat kirjat ovat suomalaisilta kirjailijoilta lähtöisin ja edustavat suomalaista kulttuuria.

2.3 Lasten kuvakirjat

Kulttuurissamme kirjallisuuden määrittelijöinä on jo pidemmän aikaa pidetty seuraavia kolmea kriteeriä: kirjoitetut teokset tai tekstit muodostavat kirjallisuuden, kaunokirjallisuus on fiktiivistä sekä kolmanneksi esteettistä. Fiktionaalisuudella tarkoitetaan, että tekstit ovat seipitettyjä, eivätkä ne koskaan ole välttämättä olleet todellisuutta. Esteettisyys taas viittaa siihen, että kirjallisuuden on tarkoitus tuottaa vastaanottajallaan esteettistä mielihyvää. (Steinby 2013, 23.) Perinteisen tekstipainotteisen näkemyksen rinnalle ovat nykyään nousseet multimodaaliset ja visuaaliset tekstit. Kress (2010, 1) ja Heikkinen (2012, 59) näkevät multimodaaliset tekstit, kuten kuvat yhtä lailla inhimillisen kommunikation välineinä, joiden kautta voidaan saavuttaa erilaisia semioottisia tavoitteita ja sanoimia; kuvan käyttö tekstinä voi olla joskus käytännöllisempää ja merkityksellisempää kuin kirjoitetun kielen. Näin ollen myös tämän työn tarkoituksena on tutkia sekä lasten kuvakirjojen kirjoitettua kieltä että kuvia, jotka ymmärretään yhtä lailla eräänlaisiksi teksteiksi.

Kaunokirjallisuuden lajit, kuten esimerkiksi fantasiakirjallisuus tai rikoskirjallisuus, sisältävät yleensä nimensä mukaisesti tietynlaisia kerronnallisia elementtejä, jotka luokittelevat ne tiettyyn alakategoriaan. Lastenkirjallisuuden käsite on taas siinä mielessä mielenkiintoinen, että se yhdessä nuortenkirjallisuuden kanssa muodostaa kaunokirjallisuuden ainoat lajit, jotka ovat nimensä perusteella lukijakunnan iän mukaan määritettyjä. Joskaan nimet eivät kuitenkaan päde siinä mielessä, että lapset eivät ole ainoita lastenkirjojen lukijoita. Lapset eivät myöskään kirjoita lastenkirjoja, vaan kenttää hallitsevat monessa mielessä lopulta aikuiset: kirjailijat, kustantajat, kasvattajat, kriitikot ja niin edelleen (Mustola 2014, 13, 15.) Tämä aikuislähtöinen näkökulma lastenkirjallisuuteen on ollenainen huomio myös tämän työn kannalta, ja se otetaan huomioon varsinkin tulosten luotettavuuden arvioinnissa.

Klassinen lastenkirjallisuuden traditio on lähtenyt liikkeelle eläinsaduista eli faabeleista ja elänyt sen jälkeen aina aikansa mukaisesti varsinkin legenda-, ihme-, pila-, ja novellisaduissa. Monet satujen tutkivat puoltavat näkemystä siitä, että sadut polveutuvat kulttuurisista myyteistä ja riiteistä, joskaan satujen perusluonne on harvoin uskonnollinen. Fantasiamaailman sadut eivät ole tähänkään päivään mennessä vielä menettäneet loistoaan, vaikkakin rinnalle ovat 1900-luvun loppupuolella tulleet realistiset tarinat, joissa pienille ihmisille halutaan välittää ”asiallista informaatiota”. Todenmukainen maailmankuva avautuu näissä kertomuksissa arkisten asioiden kuvauksen kautta: mennään esimerkiksi lääkäriin tai leivotaan perheen kesken. (Apo 2001, 12–23.) Olen valinnut myös tämän työn aiheen puolesta nimenomaan tämänkaltaista arkitodellisuutta kuvaavat lastenkuvakirjat aineistoksi. Näin ollen kertomukset ymmärretään tässä tutkimuksessa jossain määrin arkitodellisuuden heijastumiksi, vaikkakin ne ovat keksittyjä ja fiktiivisiä.

Miten tässä tutkimuksessakin aineistona käytettävän lasten kuvakirjan voisi sitten määritellä? Ruotsalainen tutkija Ulla Rhedin (1992, 15–21) puhuu väitöskirjassaan määrittelyn moniulotteisuudesta, koska jaotteluvaihtoehtoja on useita. Ominaista kuvakirjoille kuitenkin on se, että ne ovat kaunokirjallisia te-

oksia, joissa joka aukeamalla on vähintään yksi kuva. Meillä Skandinaviassa käytetään myös usein erään vanhemman tutkijan Torben Gregersenin (ks. Rhedin 1992, 15–21) jaottelua: katselukirjat, kuvakertomukset, kuvakirjat ja kuvitetut lastenkirjat. Katselukirjat on tarkoitettu aivan pienimmille, ja niissä ei ole lähes ollenkaan tekstiä, kun taas kuvakertomuksissa kuvien yhteyteen on lisätty lyhyt tekstipätkä. *Kuvakirjassa* teksti ja kuvat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, ja ne ovat tasavertaisessa ja rinnakkaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Kuvitettu lastenkirja sisältää taas suhteessa paljon enemmän tekstiä, eivätkä kaikki tarinan kohdat läheskään saa kuvitusta osakseen. Käytän tässä työssäni nimenomaan tätä Gregersenin määritelmää lasten kuvakirjoista, ja analysoivat kirjat on valittu sen perusteella, millaisessa suhteessa teksti ja kuvat ovat toisiinsa nähden.

Lapsille on luettu ja he ovat lukeneet kirjoja varmasti siitä asti, kun niitä on painettu. Alun perin lapsille suunnattujen kirjojen tarkoituksena oli ennen kaikkea olla opettavaisia: näin heille pystyttiin sadun keinoin opettamaan muun muassa moraalialia ja vallitsevia normeja. Yhä nykypäivänäkin lastenkirjojen avulla pystytään vaikuttamaan lasten maailmankuvaan ja asenteisiin. Myös arkea kuvaavien lastenkirjojen kautta voidaan piilovaikuttaa ja opettaa vaikkapa hyviä käytös- ja vuorovaikutustapoja perheen kesken. Ylipäänsä lukeminen johdattaa pienen lapsen kuvallisen ja sanallisen kulttuurin maailmaan, vaikka usein lukukokemus on myös aikuiselle antoisa. Lastenkirjat avautuvat aikuiselle ja lapselle eri lailla ja eri tasoilla: lapsi voi yllättyä ja riemastua hassusta kuvasta, kun taas aikuinen voi saada esimerkiksi samaistuttavan elämäkokemuksen tarinan muodossa. (Heinimaa 2001, 142, 144–146.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämän luvun tarkoituksena on tuoda tutkimuksen tavoitteet ja varsinainen tutkimuksen eteneminen läpinäkyväksi ja selkeäksi. Tutkimusongelma-luvussa tutkimuskysymykset jakautuvat pääkysymykseen ja sitä ruotiviin alakysymyksiin. Alakysymykset ohjaavat varsinkin analyysiä ja niiden pohjalta päästään pureutumaan aineistoon. Myös tarkempi aineiston ja menetelmien esittely löytyy tästä luvusta.

3.1 Tutkimusongelma

Tässä työssä tutkitaan suomalaisen perheen muuttoa lasten kuvakirjoista. Lasten kuvakirjoja on tutkittu lasten näkökulmasta varsinkin opinnäytetöissä, joiden aihepiirit käsittelevät ennemminkin abstrakteja kokemuksia: esimerkiksi Seppäsen (2017) yksinäisyyttä käsittelevä pro gradu -tutkielma sekä Häkkilän ja Kaukisen (2016) kandidaatintutkielma isyyskuvasta ja -kulttuurista. Esimerkki konkreettisen tason tutkimuksesta, johon tämäkin työ tähtää, löytyy Rantahälin (2016) kandidaatintutkielmasta, jossa käsitellään lastenkirjojen eroperheiden lapsia ja heidän kokemuksiaan tapahtuneesta.

Tämä tutkimus kohdentuu tarkemmin kuvakirjojen päähenkilöihin eli lapsiin ja heidän reaktioihinsa ja toimijuuteen muuton keskellä. Kuvakirjoihin syvennyttään ensiksi kuvien analyysin kautta, ja ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta pyritään saamaan yleisvaikutelma siitä, millaisena tapahtumana muutto visuaalisesti esitetään. Toiseen ja kolmanteen alakysymykseen päästään käsiksi sen jälkeen sekä kuvien että tekstin yhteisanalyysin avulla.

Pääkysymys: Miten lapsen suhtautumista perheen muuttoon kuvataan aihetta käsittelevissä lasten kuvakirjoissa?

Analyysia ohjaavat *alakysymykset*:

- 1) Millaisia muuton representaatioita lasten kuvakirjojen kuvat ilmentävät?
- 2) Millaisia tunteita lapsi kokee ennen muuttoa ja muuton aikana?

3) Millaista on lapsen toimijuus muuton aikana?

3.2 Aineisto

Aineistoksi olen valinnut kaksi suomalaista lasten kuvakirjaa. Kirjojen valinnassa hyödynsin Keski-Suomen alueella toimivan kirjastoverkosto Keski-kirjastojen¹ tietokantaa, josta hain *muutto*-asiasanalla lasten kuvakirjoja. Haku tuotti yhteensä 36 osumaa, ja näistä kirjoista rajasin pois ensimmäisenä kaikki käännöskirjat sekä ennen vuotta 2000 ilmestyneet teokset. Sen jälkeen kävin jäljellä olevat kirjat vielä läpi tarkemman aiheen sekä sisällön näkökulmasta. Viimeisen rajauksen ulkopuolelle jäivät kirjat, jotka käsittelevät perheen muuttoa mutta joissa tarina alkaa siitä, kun perhe on jo uudessa kodissa, tai joissa päähenkilönä eli perheen lapsi on vielä selkeästi vauvaiän ja leikki-iän kynnyksellä. Leikki-ikäinen lapsi on noin 2–6 vuotias, ja tämän ikäkauden aikana lapsen motoriset, kognitiiviset ja emotionaaliset taidot kehittyvät ja monipuolistuvat nopeasti (Berger 2017, 215).

Valituissa kirjoissa muuttotarinaa kuvataan siitä lähtien, kun perheen pienimmille selviää, että muutto on edessä. Tämän jälkeen tarina etenee muuttovalmisteluiden kautta itse muuttoon ja sitä seuraavaan sopeutumisaikaan. Toisessa kirjassa sopeudutaan uuteen päiväkotiin ja toisessa taas uuteen kouluun ensimmäiselle luokalle. Molempien kirjojen päähenkilöt ovat noin 4–7 vuoden ikäisiä. Tärkein kriteeri kirjoja valittaessa oli nimenomaan tarinan tapahtumien aikajana, jonka täytyi sisältää aika ennen muuttoa sekä ainakin muutto itsessään, sillä tarkastelu keskittyy juuri näihin hetkiin lapsen näkökulmasta.

Aineistona toimivat Tarja Lapintien (2001) *Lassi muuttaa* sekä Tuula Peren (2014) kirjoittaman ja Elina Johanna Ahosen kuvittama *Sanni ja laatikkopäivät*. Seuraavassa taulukossa 1 on kootusti kirjojen tarkemmat tiedot sekä juonitiivistelmät.

¹ <https://www.keskikirjastot.fi/web/arena/welcome>

TAULUKKO 1. Kooste aineistokirjoista.

Teos	Lassi muuttaa	Sanni ja laatikkopäivät
Tekijä(t)	Tarja Lapintie	Tuula Pere & Elina Johanna Ahonen (kuv.)
Julkaisuvuosi	2001	2014
Kustantaja	Otava	Wickwick
Sivumäärä	30	39
Päähenkilö, muut henkilöt	Lassi, joka on noin 4-5 -vuotias poika. Perheeseen kuuluvat äiti, isä, pikkusisko Nelli sekä kaksi kissaa ja koira. Paras kaveri on Pate. Muutossa Lassin tukena myös kuvitteellinen kotitonttu Valdemar.	Sanni, joka on noin 6-7 -vuotias tyttö. Perheeseen kuuluvat äiti, isä sekä isovelji Mikko. Muutossa mukana muuttomies Matti.
Juonitiivistelmä	Lassin perhe on muuttamassa, ja pakkaaminen kiristää varsinkin äidin ja isän hermoja. Lassi ei haluaisi muuttaa, koska ei halua jättää omaa kotia ja kavereita. Kiireisen muuttohulinan keskellä Lassi tutustuu kotitonttu Valdemariin, jolla on aina aikaa hänen huolilleen. Valdemarin avulla Lassikin aloittaa viimein pakkaamisen. Äidistä Lassi saa seurata tuttuja ja tärkeitä paikkoja hyvästelemiseen. Muuttopäivä on raskas ja uusi koti tuntuu oudolta. Uudessa päiväkodissa Lassin on aluksi vaikea saada kavereita, mutta lopulta hän tutustuu kohtalon toveriinsa, josta Lassi saa lopulta uuden ystävän.	Sanni odottaa kovasti koulun alkua ja ensimmäiselle luokalle menoa. Pian kuitenkin äiti ja isä kuitenkin kertovat, että perhe muuttaa uudelle paikkakunnalle, koska isä on vaihtamassa työpaikkaa. Murheen murtamana Sanni aloittaa pakkaamisen, ja päättää vielä ennen lähtöä käydä hyvästelemässä hänelle tärkeitä paikat. Muuttopäivänä Sanni tutustuu muuttomieheen Mattiin, jonka kyydissä hän matkustaakin lopulta uuteen kotiin. Uuteen kotiin ja kouluun sopeutuminen alkaa, mutta kaikki ei ole aluksi niin ruusuista. Lopulta kuitenkin Sanni saa sympatiaa opettajaltaan kokemuksilleen, eikä uusi paikkakunta enää tunnukaan niin huonolta.

Aineistokirjoista Lassi muuttaa on julkaistu vuonna 2001 ja Sanni ja laatikkopäivät taas vuonna 2014. Julkaisuajankohtien välillä on yli 10 vuotta, mikä otetaan analyysissä ja pohdinnoissa huomioon. Toisaalta muuttaminen on aina aktuaali aihe ja sen luonne ei varsinaisesti ole muuttunut 2000-luvun alun jälkeen, joten tästä näkökulmasta molemmat kirjat sopivat aineistoksi. Pituudeltaan Sanni ja laatikkopäivät on hieman pidempi kuin Lassi muuttaa -teos. Tarinoiden päähenkilöt ovat hieman eri ikäisiä, mikä viittaa myös siihen, minkä ikäisille kuulijoille tai lukijoille kirjat on tarkoitettu. Hieman nuoremmille tarkoitettu Lassi-kirja on teksti ja kuva suhteeltaan hyvin tyyppillinen lasten kuvakirja, kun taas Sanni-kirjassa on jo hieman enemmän kuvitetun lastenkirjan piirteitä (vrt. luku 2.3), sillä tekstiä on suhteessa enemmän kuin Lassi-kirjassa. Määrittelen

Sanni-kirjan kuitenkin lasten kuvakirjaksi, koska jokaisella aukeamalla on isot kuvat ja kaikki tapahtumat saavat osakseen myös kuvitusta.

Juoni kulkee molemmissa kirjoissa hyvin samankaltaisesti: tieto muutosta, pakkaaminen, vanhojen paikkojen hyvästely, varsinainen muutto, sopeutuminen uuteen kotiin ja päiväkotiin tai kouluun. Koska keskityn tutkimuksessani siihen, miten kirjojen päähenkilöt eli lapset suhtautuvat varsinaiseen muuttoon, rajaan tarkastelun kirjoissakin aikavälille: ennen muuttopäivää – muutto – uuteen kotiin sopeutuminen. Analyysin ulkopuolelle jäävät siis tarinoiden loput, joissa kuvataan lasten sopeutumista uuteen instituutioon, päiväkotiin ja kouluun. Muuttoa käsitellään tämän tutkimuksen rajallisuuden vuoksi nimenomaan yksittäisenä elämän tapahtumana, vaikka se todellisuudessa on prosessi kauaskantoisin vaikutuksin (ks. luku 2.2). Näin ollen analyysin piiriin otetaan sekä Lassi-että Sanni-kirjasta 22 ensimmäistä sivua.

3.3 Menetelmät ja analyysi

Menetelmäksi tähän tutkimukseen olen valinnut laadullisen sisällönanalyysin. Kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu parhaiten tutkimuksen teon välineeksi silloin, kun halutaan esimerkiksi saada syvällisempää ja yksityiskohtaisempaa tietoa tutkimuskohteesta. Tavoitteena on siis ennemminkin ilmiön ymmärtäminen, eikä eksaktien numeeristen tulosten etsiminen. (Metsämuuronen 2011, 220–221.) Laajasta yleistettävyydestä ei tässä tutkimuksessa ole lopulta kyse, vaan tarkoituksena on saada tapaustutkimuksen tavoin yksityiskohtaista tietoa näistä yksittäisistä lastenkirjoista ja niiden päähenkilöistä eli lapsista (Patton 2002, 230, 453). Valitut lastenkirjat toimivat ikään kuin genrensä edustajina, ja kertovat enemmän tai vähemmän lastenkirjallisuuden tavasta kuvata lapsia muutossa. Laadullisuudesta kertoo tässä tutkimuksessa myös aineiston määrä: aineisto koostuu kahdesta lasten kuvakirjasta, joista analyysiin otetaan yhteensä 44 sivua.

Sisällönanalyysi tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2018, 122-133) mukaan nimenomaan aineiston sanallista kuvaamista. Tarkoituksena on myös muodos-

taa sinällään irtonaisesta aineistosta tiivis ja selkeä esitys, jossa tutkittavasta ilmiöstä saadaan mahdollisimman paljon tietoa irti. Tarkemmin tutkimukseni kuuluu aineistolähtöisen ja osin myös teoriaohjaavan sisällönanalyysin piiriin. Näissä kahdessa menetelmässä aineisto on etusijalla ja siitä etsitään tutkimuskysymysten ohjaamina kategorioita, jotka antavat tietoa ilmiöstä. Tutkimus etenee aineistolähtöisen analyysin askelin: ensiksi aineistosta eristetään pelkistämällä olennainen tieto, ja sen jälkeen pelkistetty aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan, jolloin muodostuu alaluokkia. Tässä tutkimuksessa alaluokkia olivat esimerkiksi löydetyt muuton kuvaukset eli stressi ja pelkistys, toimijuuksista sivustaseuraaja ja erilaiset positiiviset ja negatiiviset tunteet. Tämän jälkeen nämä alaluokat abstrahoidaan eli käsitteellistetään yhä eteenpäin yläluokkiin. Yläluokkina tässä tutkimuksessa olivat muuton representaatiot, tunteet ja toimijuus. Lopulta yläluokat saivat vielä koko työn päätutkimuskysymyksen mukaisesti pääluokakseen muuton kuvaukset. (ks. luku 3.3, taulukko 4.) Teoriaohjaavassa analyysissä abstrahoinnissa käytetään apuna myös teoriasta kumpuavia jo tiedettyjä yläluokkia ja kategorioita (ks. luku 3.3, taulukko 3).

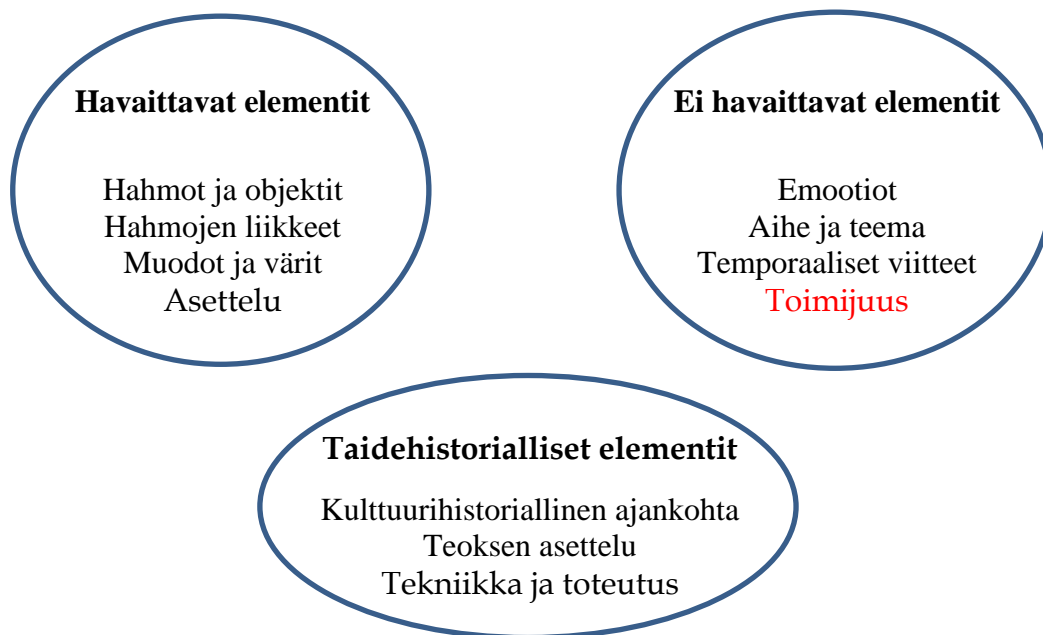
Tutkimuksessa analysoidaan ennen kaikkea aineiston kuvia, sillä ne ovat olennainen ja tyypillinen osa lastenkuvakirjoja. Kuvan määrittely yksiselitteisesti on hankalaa, sillä visuaalisten materiaalien tutkimuksen kentällä siihen voidaan suhtautua hyvin monesta eri näkökulmasta. Seppäsen (2005, 77–78) mukaan kuva on kuitenkin aina kulttuurinen esitys eli representaatio. Representaatio käsitteenä pitää sisällään ajatuksen siitä, että se voi olla kulttuurisen todellisuuden heijastuma tai vastaavasti se voi itsessään rakentaa todellisuutta. Näin ollen voimme pohtia, vastaako kuva millaista todellisuutta, ja millä keinoin kuva rakentaa sitä. Seppäsen kuvan määritelmä soveltuu tähän tutkimukseen hyvin, koska aineisto käsitellään nimenomaan yhtenä kulttuurin tuotteena.

Koska representaatiot ovat kulttuurisidonnaisia, on niiden tulkinta myös aina tulkitsijan subjektiivisesta maailmankuvasta riippuvaista (Rose 2012, 2–3), mikä täytyy ottaa huomioon myös tässä tutkimuksessa. Sekä verbaalista tekstiaineistoa että visuaalista kuvaa sisällönanalyysin avulla tutkittaessa pyritään

joka tapauksessa löytämään merkityksellisiä yksityiskohtia. Kuvissa voidaan ajatella olevan ainakin kaksi ulottuvuutta: konkreettinen silmillä nähtävä ulottuvuus sekä niin sanottu kulttuurisesti ja yhteisesti jaettu merkitysulottuvuus. (Seppänen 2005, 86, 149.)

Jotta löydän aineistostani tämän työn kannalta olennaisia merkityksellisiä yksityiskohtia, olen jakanut analyysin kahteen vaiheeseen: 1) aineiston kuvien läpi käynti lähiluvun ja muistiinpanojen avulla, 2) kuvista saatujen verbaalisesti koodattujen ja abstrahoitujen tietojen vertaaminen varsinaiseen kuvakirjan tekstisuuteen. Ensimmäisen vaiheen toteuttamiseksi käytän apunani Kuuva (2007, 108) väitöskirjassa esiteltyä kuvallisen aineiston analyysipohjaa, josta olen muokannut tämän työn tarkoituksiin soveltuvan oman analyysitaulukon.

TAULUKKO 2. Kuvakirjan kuvien analyysirunko (mukaillen Kuuva 2007)

Kuuva (2007, 108) jakaa kuvasta analysoitavat aspektit kolmeen eri kategoriaan: havaittavissa olevat elementit, ei havaittavissa olevat elementit sekä taidehistorialliset elementit. Havaittavissa oleviin kuvan elementteihin lukeutuvat muun muassa hahmot, muut objektit sekä värit, kun taas ei havaittavissa oleviin elementteihin voidaan laskea esimerkiksi kuvan välittämät emootiot, teemat ja

ajan merkit. Taidehistorialliset elementit käsittävät taas kulttuuriset ja kuvan luomiseen liittyvät havainnot. Olen lisännyt analyysipohjaan myös yhden oman käsitteen, joka on toimijuus, jotta saisin vastauksia kolmanteen alakysymykseeni (ks. luku 3.1). Analysoitavat sisällöt on valittu siten, että niistä saataisiin tietoa työssä käsiteltäviin aiheisiin nähden.

Kuuvan (2007) tutkimuksen analyysipohjaa hyödyntäen olen tässä tutkimuksessa käynyt aineistona käytettävien lastenkirjojen kuvituksen läpi aukeama kerrallaan. Mukailtu analyysipohja antoi samalla laadullisen sisällönanalyysin ensimmäisiin vaiheisiin eli aineiston pelkistämiseen ja ryhmittelyyn tarvittavan aihion, josta esimerkkinä on Taulukko 2. Samalla tein jo muitakin yleisiä huomioita ja muistiinpanoja erilliseen dokumenttiin. Ryhmittelyä ja sitä seuraavaa abstrahointia eli yläluokkiin järjestelyä jatkoin Excel-taulukossa esimerkiksi seuraavalla tavalla:

TAULUKKO 3. Kuva-aineiston klusterointi ja abstrahointi -esimerkki.

Kirja ja aukeama	Hahmot ja objektit	Klusterointi	Abstrahointi
Lassi-kirja, aukeama 1	Lassi, äiti, isä, toinen lapsi, 2 kissaa, koira, leluja, kirjahylly, kirjoja, kirjapino, siivousvälineitä, penkki, muuttolaatikoita	<i>Elävät hahmot:</i> Lassi, äiti, isä, toinen lapsi, 2 kissaa, koira, elävät lelut <i>Elottomat objektit:</i> kirjahylly, kirjoja, kirjapino, siivousvälineitä, penkki, muuttolaatikoita	<i>Elävät hahmot:</i> perheenjäsenet, lelut <i>Elottomat objektit:</i> tavarat

Klusteroinnissa erottelin elävät hahmot ja elottomat objektit, mitkä saattoivat lasten kuvakirjoissa sisältää rationaalisen ajattelun vastaista jaottelua. Esimerkiksi tässä Lassi-kirjan aukeamalla jokainen jonkun hahmon saava olento oli kuvassa myös elävä. Aukeamalle valitut lelut siis myös liikkuvat tietyllä lailla ja heillä oli elävän olennon kasvot. Tarkasteltavalla aukeamalla oli myös monenkirjava joukko erilaisia sisustukseen tai siivoukseen liittyviä tavaroita. Abstrahointi tiivistä lopulta aukeamalle valitut hahmot ja objektit. Jo ilman kuvaakin

tämän kaltainen asioiden poiminta ja luokittelu antaa viitteitä myös kuvan aiheesta ja teemasta, jotka liittynevät muuttoajatukseen kautta pakkaamiseen ja lopuksiivoukseen.

Analyysia tehdessä päätin, että en poimi joka aukeamalta Kuuven (2007) analyysipohjan taidehistoriallisia elementtejä, vaan ne saavat tässä tutkimuksessa ilmentää yleisesti koko aineistokirjaa. Aineistoksi valittu Lassi-kirja on ilmestynyt 2001 ja Sanni-kirja taas 2014. Kirjojen ilmestymisen välillä on siis yli 10 vuotta, mikä on saattanut vaikuttaa esimerkiksi kuvituksen tyyliin. Nuorempi Sanni-kirja vaikuttaa edustavan tyyliinsä puolesta modernimpaa ja minimalistisempaa suuntausta, sillä kuvitus on hyvin paljasta, hahmoja ja objekteja on kuvissa suhteellisen vähän ja väritys on myös kauttaaltaan vaaleahkoa. Vanhempi Lassi-kirja on perinteisemmän lasten kuvakirjatyylin oloinen (ks. luku 2.3): kuvat ovat selkeitä, värikkäitä, runsaita ja tapahtumarikkaita.

Kuvituksen tyyliin ja kirjan taittoon on vaikuttanut myös kuvien asettelu aukeamille. Molemmissa kirjoissa kuvat ovat isoja ja ne ulottuvat koko aukeamalle. Useimmiten yhden aukeaman kuva oli yhtä yhtenäistä kuvaa, mutta Lassi-kirjassa aukeaman eri sivujen kuvat saattoivat olla myös jatkumoa, jossa aika meni eteenpäin. Molempien kirjojen kuvitus on varmasti lähtenyt liikkeelle perinteisesti käsin lyijy- tai värikynillä piirtäen. Sanni-kirjan kuvitus on jätetty tähän vaiheeseen ja se tekee kirjan kuvituksesta edelleen pelkistetympää ja yksinkertaisempaa kuin Lassi-kirjassa, jossa kuvat on vielä muokattu ja viimeistelty tietokoneen avustuksella.

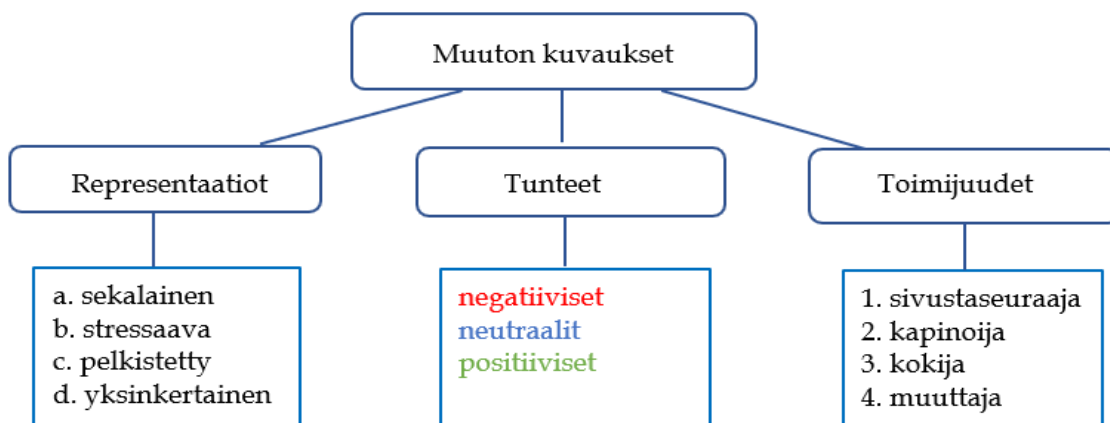
Kuvituksen analyysin jälkeen keskityin tekstin ja kuvien suhteen emootioiden ja toimijuuden tarkasteluun. Kuvista poimittujen päähenkilöiden emootioiden rinnalle lisäsin aukeama kerrallaan myös tekstimassassa esiintyvät tunteiden ilmaisut. Analyysiyksikkönä tekstin analysoinnissa käytin lausetta, jossa esiintyy jokin tunnetta kuvaava adjektiivi tai tunnekausatiivi verbi, joka kuvaa tuntemuksia tai tunteita, kuten *minua naurattaa* (Hakulinen ym. 2004 § 316). Jätin tekstianalyysistä pois implisiittiset ilmaukset, joissa tunteen tunnistaminen olisi ollut tulkinnanvaraista. Toimijuus käsitettiin taas analyysissä aina suhteessa muutto-

tapahtumaan, ja silloin voitiin aukeama aukeamalta kysyä, onko lapsella mahdollisuus vaikuttaa tapahtumiin, sekä tuleeko lapsi kuulluksi ja onko hänen toiminnallaan vaikutuksia (vrt. luku 2.1). Analyysiyksikkönä toimijuuden tarkastelussa käytettiin tekstissä ilmenevää ajatuskokonaisuutta, jonka avulla saadaan lausetta tai virkettä laajempi kuvaus mukaan analyysiin.

Tässä työssä aineistosta valittuja kuvia tarkastellaan myös suhteessa verbaaliseen tekstiin: vastaako kuvan representaatio tekstin todellisuutta ja millä keinoin kuva rakentaa tavoiteltua todellisuutta. Tämä kuuluu analyysin toiseen vaiheeseen, ja siinä teoreettisena taustana käytetään Nikolajevan ja Scottin (2006, 12) esittämää kuvan ja tekstin vuorovaikutuksen teoriaa, jonka termejä ovat symmetrinen -, tehostava -, komplementaarinen -, kontrapunktinen - ja ristiriitainen dynamiikka. Symmetrinen dynamiikka tarkoittaa tilannetta, jossa tekstin ja kuvien merkitykset ovat samanlaiset, kun taas ristiriitaisen dynamiikan vallitessa voidaan kirjasta löytää jopa kaksi erillistä tarinaa: yksi tekstistä ja toinen kuvista. Jos ristiriitainen dynamiikka on äärimmäistä tekstin ja kuvan erilaisuutta, tarkoittaa kontrapunktinen dynamiikka taas tekstin ja kuvan hienovaraisempaa erillisyyttä. Kun joko teksti tai kuva tuo tarinaan lisäinformaatiota enemmän kuin toinen, puhutaan tehostavasta tai komplementaarista dynamiikasta. Näillä keinoin saan koko aineistosta kattavamman katsauksen ja monipuolisia näkökulmia tutkimuskysymyksiensä tarkasteluun.

Seuraava taulukko havainnollistaa vielä aineiston luokittelun tässä tutkimuksessa pääkaluokkaan, yläluokkiin ja alaluokkiin.

TAULUKKO 4. Aineiston luokittelu.

4 TULOKSET

Tämä tulokset-luku jakautuu kolmeen alalukuun, joista kussakin haetaan vastauksia tämän tutkimuksen yhteen alakysymykseen. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan aineistona toimivien lasten kuvakirjojen kuvitusta ilman tekstianalyysiä. Tavoitteena on saada yleinen kuva siitä, miten muuttoa representoidaan kuvien avulla. Toisessa alaluvussa käsitellään tarkemmin lasten kokemia ja ilmaisemia tunteita suhteessa muuttoon. Kolmas alaluku keskittyy taas etsimään mahdollisia lasten toimijuuksia muuton keskeltä.

4.1 Muuton representaatiot kuvituksessa

Tässä luvussa etsitään vastauksia työn ensimmäiseen alakysymykseen eli siihen, millaisia muuton representaatioita lasten kuvakirjojen kuvat ilmentävät. Molemissa kirjoissa päähenkilö on jokaisella aukeamalla mukana, joten näkökulma on selkeästi lapsessa. Muuttotiedon jälkeen alkaa kirjoissa kaksi merkittävää vaihetta: konkreettinen pakkaaminen ja jäähyväisten jättö vanhalle kodille ja kotikulmille. Samalla päähenkilö tekee siirtymävaiheeseen kuuluvaa ajatustyötä, jonka avulla hän pyrkii käsittelemään tunteitaan muuttoa kohtaan. Kuvituksen analyysin kautta voi todeta, että varsinkin Lassi-kirjassa korostuu itse pakkaaminen ja ristiriitaisten tunteiden käsittely, kun taas Sanni-kirja nostaa esille varsinkin jäähyväisten jätön vanhoille kulmille.

Oleennaista on myös, keitä kaikkia muita muuttoa kuvaavassa tarinassa on mukana. Lassi-kirjassa koko perhe tai yksi toinen perheenjäsen päähenkilön lisäksi on paikalla kuvituksessa 6 aukeamalla 11:sta, kun taas Sanni-kirjassa perhe liittyy kuvitukseen ainoastaan 1 aukeamalla 11:sta. Lassi siis on vuorovaikutuksessa ja toimii muuton keskellä selkeästi enemmän perheenjäsentensä kanssa, kun taas Sanni-kirjan kuvituksesta nousee sellainen vaikutelma, että Sanni ei saa tukea muuttoon keneltäkään perheestään. Sannin tukijoukkoihin kuuluvat ennemminkin perheen ulkopuoliset tahot eli tuttu kerhotäti ja kenties tuntematon

muuttomies, joka ajaa muuttoautoa. Ainakin kuvituksen perusteella Sanni-kirjassa emme kohtaa perinteistä ydinperheen kuvausta (vrt. luku 2.2).

Seuraavat esimerkkikuvat aineistosta kuvaavat molemmissa kirjoissa esitettyä tilannetta, jossa muuttoauto on jo pihassa ja varsinainen tavaroiden kantaminen on käsillä. Kuvista voi myös havainnoida edellä esiteltyjä näkökulmia aineistojen eroista ja yhtäläisyyksistä.

AINEISTOESIMERKKI 1. Lassi muuttaa (2001) aukeama 9.

Kuva representoi monelta osin hyvin koko kirjan tuomaa kuvaa muutosta. Aukeamalla on yhtä aikaa paljon hahmoja ja tapahtumia käynnissä: Lassi ja hänen ystävänsä Pate ovat jo tässä vaiheessa muuttoa innoissaan touhusta ja muuttoauton kyydistä voi löytää myös elävät leluhahmot, yhtä lailla muutossa on mukana kantamassa tavaroita Lassin pikkusisko sekä perheen koira, sohvia kantavat perheen ulkopuoliset auttavat kädet, ja perheen äiti taas makaa kaikkensa antaneen näköisenä sohvalla. Aukeaman aiheena on siis selkeästi varsinainen muuttopäivä, jolloin tavarat konkreettisesti siirretään vanhasta kodista uuteen. Teemallisesti kuvasta huokuu kaksi ulottuvuutta: toisaalta lasten jännitys ja innostus kaikesta tulevasta ja meneillään olevasta hyörinästä, ja toisaalta taas varsinakin vanhemmista lähtevä stressi ja muuttopäivän raskaus. Kuva antaa siis eri ikäisille lukijoille samaistumisen mahdollisuuksia (vrt. luku 2.3). Ylipäänsä Lassi-kirjan kuvituksessa korostui realismi muuton keskellä; epämääräistä tavaraa ja laatikkoa oli useammalla aukeamalla sikin sokin, ja hahmojen elämä tuntui

myös tunnetasolla olevan muutoksen ja myllerryksen keskellä. Seuraava aineisto-
toesimerkki on Sanni-kirjasta:

AINEISTOESIMERKKI 2. Sanni ja laatikkopäivät (2014) aukeama 7.

Tässä Sanni-kirjan kuvassa ollaan myös vanhan kodin pihassa muuttopuu-
hissa; ainakin elävä leluhahmo kantaa omaa laatikkooaan kenties kohti muutto-
autoa. Kuvassa Sanni istuu yksin vanhan kodin rappusilla ja katselee muuttoa.
Kuvassa ei ole paljon yksityiskohtia: rappuralli, kotitontut portaiden vieressä
nurmikolla ja jonkun, kenties muuttomiehen, puolikas jalka. Representaatio
muuttopäivästä on hyvin yksinkertaistettu ja pelkistetty, muuttoon ei näytä liit-
tyvän sekasortoa tai väsyneitä puurtajia. Myös Sanni näyttää kuvassa iloiselta ja
hymyilevältä, mikä on molemmissa kirjoissa yhtäläisyytenä: muuttopäivään
mennessä ristiriitaiset tunteet ovat jo suurimmaksi osaksi selätettyjä ainakin ku-
vituksen perusteella. Aiheena aukeamalla on siis selkeästi yhtä lailla konkreetti-
nen muutto, mutta aukeaman teema on vaikeampi tulkita. Aukeaman teimana
vaikuttaa olevan Sannin odottavan haikeat jäähyväiset vanhalle kotipihalle, mikä
heijastuu Sannin katseesta tyhjään kotipihaan. Kuvitus on Sanni-kirjassa kaiken
kaikkiaan vähäeleistä ja hahmoja ja objekteja on kuvissa suhteellisen vähän.

4.2 Lapsen tunteiden kirjo muutossa

Varsinkin lapsen, jonka itsesäätelytaidot ovat vielä kehittymässä, tunteita on tärkeää tarkastella ja ottaa huomioon, sillä ne antavat aitoutensa takia paljon sellais-takin tietoa, jota lapsi ei sanoita (Forsberg 2018, 33). Tässä luvussa pyritään löytämään vastauksia toiseen alakysymykseen, joka käsittelee lasten tunteita ennen muuttoa ja muuton aikana. Sisällönanalyysin avulla pääsin käsiksi kirjojen päähenkilöiden tunteiden kirjoon muuton edetessä. Samalla pystyin pohtimaan myös aineistokirjojen kuva-tekstisuhdetta nimenomaan tunteiden valossa (ks. luku 3.3). Seuraava taulukko 3. kuvaa aineistossa esiintyviä tunneilmauksien jakautumista skaalamaisesti.

TAULUKKO 5. Tunneilmaisujen kirjo.

Kirja ja au- keama	Emootiot ku- vassa/ tunneilmaukset tekstissä	Kuva-teksti- suhde	Primäärit/Se- kundäärit tun- teet	Abstra- hointi
Sanni-kirja, au- keama 3	surullinen/ "murheellinen"	symmetrinen	primääri tunne (suru)	Negatiiviset tunteet
Sanni-kirja, au- keama 6	haikeus/ "nälkä"	ristiriitainen	sekundäärejä tunteita	Neutraalit tunteet
Sanni-kirja, au- keama 11	onnellinen/ "nautti olos- taan"	symmetrinen	primääri tunne (onnellisuus)	Positiiviset tunteet

Kuten taulukossa 5 on nähtävissä, vertasin jokaisella aukeamalla päähenkilön tunnetilaa kuvassa ja tekstissä, ja tästä sain tietoa kuva-tekstisuhteen dynaamisuudesta (ks. luku 3.3). Nikolajevan ja Scottin (2006) esittämän kuva-tekstisuhteen mukaan esimerkiksi Sanni-kirjan aukeamalla 6 näyttäisi olevan kuvan ja tekstin välillä ristiriitaista informaatiota ja dynamiikkaa. Kuvan tulkinta ilman tekstin lukua johdatti *haikeuden* tunteisiin, kun taas tekstissä Sannin tunnetilasta ei puhuttu eksplisiittisesti mitään, vaan annettiin vain ymmärtää, että Sannilla oli *nälkä* tuossa hetkessä. Molemmat tunteet tai tuntemukset ovat kulttuurisesti opittuja eli sekundäärejä tunteita (vrt. luku 2.2), ja ne edustavat mielestäni yläkategoriaa neutraalit tunteet. Tunneilmausten analyysin tuloksena on siis kolme

yläkategoriaa – negatiiviset, neutraalit ja positiiviset tunteet – jotka kuvaavat lapsen tunnekirjon sävyä ja muuttumista ennen muuttoa ja muuton aikana.

Kummassakaan kirjassa tunnekirjon kehitys ei ollut lineaarista aikavälillä ennen muuttoa – muuton jälkeen, vaan tunteet vaihtelivat paljon negatiivisista positiivisiin ja toisin päin. Molemmat kirjat alkavat yhdellä positiivissävytteisellä aukeamalla, jonka jälkeen tipahdetaan negatiivisten tunteiden valtaan useamman aukeaman ajaksi. Tieto muutosta herättää molemmissa päähenkilöissä ennen kaikkea surua ja murhetta. Lassi aloittaa muuttotiedon käsittelyn suhteellisen pian muuttotiedon tultua, kun taas Sanni ajautuu pidemmäksi aikaa pelkkien negatiivisten tunteiden valtaan. Molemmat päähenkilöt kuitenkin pääsevät negatiivisuuden kierteestä kauemmaksi siinä vaiheessa tarinaa, kun he kohtaavat jonkun toisen hahmon, joka kuitenkin ei kuulu perheenjäseniin, vaan on sinälään muuttotapahtumasta etäämmällä ja pystyy näin tarinan edetessä antamaan toisenlaista perspektiiviä pelkästään ikävältä tuntuvaan muuttoajatukseen. Lassilla tämä hahmo on kuvitteellinen kotitonttu Valdemar, ja Sannilla taas tuttu kerhotäti. Seuraavassa Lassi-kirjan aineistoesimerkissä on analyysiin poimitut tunneilmaukset tekstistä sekä kuva samalta aukeamalta.

AINEISTOESIMERKKI 3. Lassi muuttaa (2001), aukeama 4.

*”Lassi hieraisee silmiään epäuskoisena. [--]
Oletko sinä kotitonttu? Lassi riemastuu.”*

Aukeamalla Lassi tapaa ensimmäisen kerran Valdemarin, josta tulee tapahtumien edetessä tärkeä hahmo Lassille. Tekstistä nousee kaksi tunneilmausta:

epäuskoinen ja riemastua. Kuvasta tulkitsin ilman tekstiä *yllättyneisyyden* ja *uteliaisuuden* emootiot. Kuva ja teksti kertovat osin samaa tarinaa, mutta aukeamalla vallitsee silti komplementaarinen dynamiikka (vrt. luku 3.3), koska tekstissä tuodaan selkeästi esille äärimmäisen positiivinen tunneilmaus eli riemastuminen, joka taas ei ole tulkittavissa kuvasta. Teksti tuo siis selkeästi esille voimakkaan tunteen, jota kuvassa ei ole näkyvillä. Esille nousevat tunteet ovat joka tapauksessa sekundäärejä tunteita, ja ne ovat neutraaleja tai positiivisia. Alun negatiivisuus väistyy siis ainakin tässä esimerkissä hetkeksi positiivisempaan suuntaan.

Kun mennään ajassa kohti muuttopäivää, vaihtelevat myös Lassin ja Sannin tunteet laidasta laitaan yhä selvemmin. Positiiviset tunteet, kuten onnellisuus, ilo ja innostuminen, nousevat pintaan molemmissa päähenkilöissä, kun he saavat joltakulta toiselta hahmolta ymmärrystä tai seuraa muuttoa edeltäviin päiviin. Lopulta pakkaaminenkin on lapsista hauskaa seurattavaa, koska koti on mullin mallin. Toisaalta voi olla, että lapset iloitsevat tuttujen tavaroiden siirtymisestä uuteen kotiin, koska ne edustavat jatkuvuutta ja turvan tunnetta lapsille, vaikka edessä onkin muutto vieraaseen ympäristöön (Forsberg 2018, 39). Negatiivisista tunteista ennen muuttoa nousee esille molemmissa kirjoissa varsinkin ikävä jostain tuttua ja turvallista kohtaan.

Muuton aikana ja uuteen kotiin saavuttaessa tunteet kehittyvät kirjoissa hieman eri tavalla. Lassi innostus muuttoa kohtaan kaikkooa vielä hetkeksi selvästi negatiivisten tunteiden puolelle, kun Lassin perhe on saanut tavarat sisään uuteen kotiin. Muut perheenjäsenet nukkuvat sikeästi siskonpedissä uudessa kodissa, mutta Lassi ei saa unta ja uusi koti tuntuu pelottavalta. Sanni taas on muuton aikana ja uudessa kodissa selkeästi positiivisemmalla mielellä. Hänestä muuttoauton kyydissä on hauska matkustaa ja uusi huone uudessa kodissa tuntuu myös innostavalta. Sanni puolestaan kokee negatiivisia tunteita vain muuttoauton kyydissä:

AINEISTOESIMERKKI 4. Sanni ja laatikkopäivät (2014), aukeama 9.

"Välillä tuli kyllä **surullinen olo**, kun hän (Sanni) ajatteli, ettei pääsisi heidän (vanhojen ystäväiden) kanssaan samaan kouluun. [--]

Kyläilyyn Sanni suhtautui **epäilevästi**. [--]

Loppumatka sujui **mukavasti** mansikkajäätelöä maistellen."

Yhtä lailla tässä Sanni-kirjan aineistoesimerkissä on tekstin ja kuvan suhde komplementaarinen tai jopa kontrapunktinen (ks. luku 3.3). Kuvasta saa vaikutelman, että Sannilla on hauskaa tai mukavaa muuttoauton kyydissä, hän näyttää *iloiselta*. Tekstissä kuitenkin ilmenee, että Sanni kokee matkan aikana useampia tunteita: *surua*, *epäilyä* ja *mukavuuttakin*. Tuntuu, että varsinkin teksti syventää kertomusta entisestään ja tuo esille muuttoon liittyvän ristiriitaisuuden: toisaalta surraan ja kaivataan vanhaa, mutta samalla voidaan olla myös iloisia uusista kuvioista. Matkalla uuteen kotiin koetaan sekä primäärejä että sekundäärejä tunteita (ks. luku 2.2). Suru on eittämättä negatiivinen tunne, kun taas epäily ja mukava voidaan sijoittaa ennemminkin neutraalien tunteiden joukkoon.

Lopulta uuteen kotiin päästyä ja tavaroiden pikkuhiljaa asettuessa omille paikoilleen, saavuttavat Lassi ja Sanni positiivisen suhtautumisen uuteen kotiin. Lassin tunteet uutta kotia laitettaessa viimeisellä analyysiaukeamalla vaihtelevat vielä kuitenkin hieman neutraalien ja positiivisten tunteiden välillä: *hauskaa*, *hidadasta*, *vaivalloista*, *tyytyväinen*. Sanni on taas yksinkertaisesti *onnellinen* ja hän *nauttii olostaan* uudessa kodissa. Kirjoissa esiin nousseet lasten tunteet ovat kaiken kaikkiaan kirjo, johon sisältyy monia erilaisia ja eri vahvuisia emootioita.

4.3 Lasten toimijuus ja muutto

Tämän tutkimuksen kolmannen alakysymyksen kautta tarkastellaan lasten toimijuutta muuton keskellä. Aineiston päähenkilöt eli lapset nähtiin analyysissa lähtökohtaisesti aina aktiivisina toimijoina, ja heidän toimintaansa tarkasteltiin kussakin tilanteessa suhteessa muuttoajatukseen tai konkreettiseen muuttamiseen. (ks. luku 2.1, 3.3.) Kuvan ja tekstin suhde oli toimijuuden osalta selkeästi useammin kuin tunteiden kuvauksessa symmetrinen, ja komplementaarista tai ristiriitaista dynamiikkaa esiintyi lähinnä Sanni-kirjassa (vrt. luku 3.3). Teksti antoi tarkempaa ja moninaisempaa tietoa päähenkilöiden toimijuudesta, ja niinpä tämän luvun aineistoesimerkeissä korostuvat tekstiesimerkit. Aineistosta löytyi abstrahoinnin kautta neljä erilaista lapsen toimijuutta tai roolia muuton keskellä: **sivustaseuraaja, kapinoija, kokija ja muuttaja.**

Jos toimijuus nähdään tilanteisena ja dynaamisena, voidaan lapsen toimijuuden kehitys nähdä kirjoissa etenevän nimenomaan edellä luetellussa järjestyksessä. Aluksi lapsi on suhteessa muuttoon **sivustaseuraaja**, joka viittaa siihen, että hän ei pysty vaikuttamaan muuttopäätökseen mitenkään eikä hän myöskään saa omiin negatiivisiin tunteisiinsa muuttoa kohtaan minkäänlaista ymmärrystä.

AINEISTOESIMERKKI 5. Lassi muuttaa (2001), aukeama 1. *”Lassin perhe on muuttopuuhissa. Koti on sekaisin, täynnä pahoilaatikoita ja jättesäkkejä. [--] – Minä en aio muuttaa, Lassi ilmoittaa. – Minä jään tänne! Kukaan ei kuitenkaan ehdi kuuntelemaan häntä.”*

AINEISTOESIMERKKI 6. Sanni ja laatikkopäivät (2014), aukeama 3. *”Pakkaaminen jatkui aamusta iltaan, astioita käärittiin sanomalehtiin ja rojua kannettiin roskalaatikkoon. Sannista tuntui, että hän oli vain tiellä. Kukaan ei ehtinyt kuunnella häntä.”*

Molemmissa aineistoesimerkeissä tilanteena on muuttoa edeltävä pakkaaminen, jossa sekä Lassi että Sanni kokevat jäävänsä taka-alalle; heitä ei kuuntele kukaan, eivätkä he voi vaikuttaa muuttopäätökseen millään tavoin. Lassi ilmaisee esimerkiksi hyvin suoraan, että hän ei tule muuttamaan, vaan jää vanhaan kotiin, mikä kaikuu kuuroille korville. Toimijana sivustaseuraaja on tilanteessa tavallaan osallistettuna tai jopa pakotettuna, koska hän on mukana enemmän tai

vähemmän tahtomattaan ulkopuolisen tahon määräämänä eli tässä tapauksessa perheen takia (Siisiäinen 2010, 11). Osallisuuden toteutuminen on tässä vaiheessa myös hyvin heikkoa (ks. luku 2.1).

Molemmat aineistokirjojen lapset suhtautuvat muuttotietoon negatiivisesti (ks. luku 4.2), ja tätä seuraa toimijuuden kannalta kapinointivaihe, jossa lapsi pyrkii tulemaan kuulluksi jarruttamalla muuttoa jollain tavoin. **Kapinoija** kokee vääryyttä ja kokeilee sanallisen vaikuttamisen sijasta hiljaista vetäytymistä.

AINEISTOESIMERKKI 7. Lassi muuttaa (2001), aukeama 3.

”Lassi piiloutuu vaatehuoneeseen. – Kukaan ei huomaa, vaikka jäisin tänne loppuiäksi, hän murjottaa. – Äiti ja isä ovat unohtaneet minut kokonaan.”

Kuten edeltävästä aineistoesimerkistä käy ilmi, saa Lassin kapinointi muuttoa vastaan hyvinkin aktiivisen käänteen, kun hän päättää piileskellä vaatehuoneessa takkien seassa muulta perheeltä. Kapinoija pystyy itse vaikuttamaan tilanteeseen ja toimimaan aktiivisesti tässä tapauksessa sitä muuttaakseen, jolloin voidaan puhua suorasta osallistumisesta (Siisiäinen 2010, 11). Vaikka kapinoijaa ei edelleenkään kuulla tai nähdä, on toiminnalla konkreettinen vaikutus: muutto ei ainakaan etene Lassin toimesta. Kun Lassi vetäytyi yksinäisyyteen kapinoidakseen, etsi Sanni taas aktiivisesti häntä kuuntelevaa ihmistä samalla kapinoiden ja paeten muuttoa. Toimijuudet pystyvät siis ilmenemään myös limittäin.

Kolmantena toimijuutena aineistossa esiintyi **kokija**. Kokijalle on tyypillistä, että kaikki toimijuuden osatekijät toteutuvat, eli yksilöllä on mahdollisuus

vaikuttaa tapahtumaan, häntä kuullaan ja toiminnalla on vaikutuksia tilanteeseen. Kokijana lapsi pystyy näyttämään tunteensa saaden niihin myös vastakäikua joltakulta toiselta osapuolelta, joka ei välttämättä kuulu ydinperheen sisään (vrt. luku 2.2).

AINEISTOESIMERKKI 8. Sanni ja laatikkopäivät (2014), aukeama 4. *”Sanni rysäytti pyöränsä pihanurmelle ja ryntäsi suoraan tädin luo. Itkun tyrskähdysten välissä hän sai kerrottua muutosta ja koulusta ja uudesta kodista. Täti piti Sannia lujasti sylissä ja silitti hänen selkäänsä. [--] Vähitellen itku rauhoittui.”*

Sannille kuuntelevana ja ymmärtävänä osapuolena toimii tuttu kerhotäti, jolle Sanni pystyy varauksetta kertomaan muutosta. Tädin seurassa Sanni saa kea ja näyttää juuri niitä tunteita, jotka ovat sillä hetkellä pinnassa. Täti rauhoittelee ja lohduttaa Sannia, mikä tuo lopulta Sannille turvallisen olon. Vaikutuksena on kaivattu rauhoittuminen, joka vaikuttaa myös siihen, että muuttoa koskevat kielteiset tunteet alkavat pikkuhiljaa kääntymään kohti valoisampia ajatuksia (vrt. luku 4.2). Lassi saa osakseen huomiota ja ymmärrystä ydinperheen sisältä omalta äidiltään, joka rauhoittaa Lassin mieltä, eikä muuttokaan tunnu enää niin vastenmieliseltä.

Muuttajana lapsi nähdään aineiston valossa konkreettisesti jollain tapaa muuttoa edistävänä tekijänä. Lapsi joko pakkaa, on muutoin mukana muuttopäivän tapahtumissa tai järjesteeleee uudessa kodissa tavaroita. Yleensä lapsen toimijuudella on vaikutuksia tilanteen kehittymiseen.

AINEISTOESIMERKKI 9. Sanni ja laatikkopäivät (2014), aukeama 10. *”Pian Muutto-Martin pakettiauto kaartoi Sannin uuden kodin eteen. [--] Ylhäältä löytyi Sannin pieni huone, johon oli jo tuotu sänky ja työpöytä. [--] Sanni kaivoi taskustaan kerhotädin antaman kortin ja palan sinitarraa. Kuvan pörröinen nalle sai kunniapaikan sängyn yläpuolella ja katseli sieltä tyttöä lempeillä nappisilmillään.”*

Yllä olevassa aineistoesimerkissä Sanni on juuri päässyt uuteen kotiin ja hän on touhuissaan ja innokkaana näkemään uuden oman huoneen. Kiinnittämällä kerhotädiltä saadun nallekortin sängyn yläpuolelle Sanni osallistuu konkreettisesti ja aktiivisesti uuden kodin muokkaamiseen tutuksi ja turvalliseksi. Vaikka Sannin ele on suhteessa pieni koko konkreettiseen muuttoon nähden, on sillä Sannille itselleen suuri merkitys ja kiinne kohta entiseen kotiin ja tärkeään henkilöön. Myös Lassille on muuttajana tärkeää, että kotitonttu Valdemarille järjestyy pieni koti uudesta kodista.

5 POHDINTA

Tämän työn tarkoituksena oli saada lisää ymmärrystä siitä, kuinka lapsen suhtautumista perheen muuttoon kuvataan aihetta käsittelevissä suomalaisissa lasten kuvakirjoissa. Kuvakirjoja lähestyttiin kuvituksen -, kuvattujen ja ilmaistujen tunteiden sekä tulkitun toimijuuden analyysin avulla. Useinkaan lapset eivät pääse osallisiksi konkreettisen aikuisten välillä tapahtuvan muuttopäätöksen tekemiseen, vaan he ovat pikemminkin muuttopäätöksen kohteena (Kivijärvi & Peltola 2016, 6, 9). Yhtä lailla tämän tutkimuksen aineiston päähenkilöt eli lapset olivat suhteessa muuttopäätökseen hyvin passiivisessa roolissa; heille muuttotieto esitettiin valmiina faktana, joka yksinkertaisesti tulee vain toteutumaan. Asiasta ei käyty kummassakaan kirjassa lasten kanssa minkäänlaista keskustelua, vaan lapsille jäi pelkkä mahdollisuus sopeutua tulevaan muuttoon.

Sopeutuminen tulevaan muuttoon sisälsi molemmissa lasten kuvakirjoissa kuvituksen perusteella ajanjakson, jolloin tunteita ja ajatuksia muutosta käytiin läpi. Erona aineistokirjoissa olivat vain ympäristöt, joissa näitä asioita käsiteltiin. Lassi-kirjassa koti toimi muutosta huolimatta turvallisena pohdintapaikkana, kun taas Sanni-kirjassa päähenkilö etsi tuttua ja turvaa kodin ulkopuolelta kerhotädin luota. Koti painottui siis Lassi-kirjassa enemmän kuin Sanni-kirjassa, jolloin myös kuvausta varsinaisesta muuttoprosessista ilmeni enemmän Lassi-kirjassa. Lassin koti kuvattiin realistisen sotkuisena ja sekalaisena muuton keskellä, kun taas Sannin kodin muutto vaikutti vähäisen kuvauksen perusteella täydellisen organisoidulta ja järjestelmälliseltä tapahtumalta. (vrt. luku 4.1.)

Kirjojen muuttokuvauksista huokuvatkin erilaiset kodin arvot: Lassin kodissa siisteyttä ja järjestelmällisyyttä tärkeämpää on lämpö ja yhdessä oleminen, kun taas Sannin kodin ja muuton siisteys ja säännöllisyys antavat kuvan tiukasta järjestyksestä ja kurista (Heinimaa 2001, 146). Kodin arvot näyttäisivät aineiston perusteella olevan yhteydessä myös edellä mainittuun lasten hakemaan turvaan

muuton keskellä: Lassi jäi kotiin, kun taas Sanni lähti kodin ulkopuolelle kerhotädin luo. Vaikka Lassin perheessä muillakin kuin Lassilla itsellään on negatiivisia tunteita muuton keskellä, saa Lassi parhaimman tuen tuntemuksilleen lopulta omalta äidiltä, mikä puoltaa tulkintaa lämpimistä ydinperhesuhteista. Sanni saa ymmärrystä kokemilleen tunteille ydinperheen ulkopuolelta, mikä taas antaa ymmärtää, että ihmissuhteet saattavat jäädä kotona taka-alalle kurin ja järjestyksen dominoudessa. (vrt. luku 4.1, 4.3.)

Toinen selitys sille, miksi Sanni hakeutuu haastavan ja uuden tilanteen edessä ydinperheen ulkopuolelle, saattaa löytyä perhesuhteiden muutoksesta (Pitkänen & Jalovaara 2007, 115–116). Nykymaailmassa ydinperheen rinnalle on noussut useita erilaisia perhemuotoja, jotka nähdään dynaamisina ja jotka kukin yksilö tulkitsee omalla tavallaan. Näkemys siitä, ketkä kaikki kuuluvat perheenjäseniin, saattaa siis vaihdella yksilöiden silmissä. Perheeseen voivat lukeutua myös ydinperheen ulkopuoliset tutut tai ystävät. Nykykäsityksen mukaan emme siis pysty päättelemään perhesuhteen perusteella paljoakaan suhteen lämpimyydestä tai läheisyydestä, sillä yksilö voi saavuttaa samanlaisen läheisyyden asteen myös jonkun ydinperheen ulkopuolisen kanssa. (Eerola & Pirskanen 2018, 318.) Vaikuttaa siltä, että Sanni liitti perheeseensä myös tutun kerhotädin.

Lassi- ja Sanni-kirjojen ilmestymisajankohdilla on väliä yli 10 vuotta (ks. luku 3.2), mikä on nykyään yhteiskunnan nopeassa kehityksessä suhteellisen pitkä aika. Varsinkin 2000-luvun aikana keskustelu erilaisista perheistä on kiihtynyt ja ilmapiiri on muuttunut yhä avoimemmaksi ja sallivammaksi (Forsberg 2003b, 10). Lassi-kirja voidaan perhesuhde kuvauksensa perusteella ajatella kuuluvan modernin perhekäsityksen piiriin, joka korostaa luonnollisen ydinperheen olemassaoloa. Sanni-kirja kuuluu taas kuvauksensa perusteella ennemminkin postmodernin perhekäsityksen alle, jonka voidaan nähdä kyseenalaistavan perinteisen ydinperhemallin. (Nätkin 2003, 16–17.)

Perhesuhteet ovat tärkeässä roolissa myös lasten tunteita ja toimijuuksia tutkittaessa. Tunteiden avulla saadaan tietoa siitä, kuinka hyvin yksilö pystyy toteuttamaan hänelle itselleen tärkeitä tavoitteita ja pyrkimyksiä. Läheisissä ihmissuhteissa, kuten perheessä, ilmaistaan monenlaisia tunteita, ja voimakkaatkin

tunteet nousevat helposti pintaan, sillä perheenjäsenet ovat usein riippuvaisia toisten tekemisistä ja toisistaan. Tästä syystä perheessä tehdään myös paljon tunnetyötä, jolla tarkoitetaan esimerkiksi myötäelämistä ja lohduttamista. (Rönkä & Laitinen & Malinen 2009, 204–205.) Tämä tutkimus puoltaa yhtä lailla näitä aikaisempia tutkimustuloksia, joiden mukaan perheen kesken koetaan hyvin erilaisia tunteita. Molemmissa aineistokirjoissa päähenkilöt eli lapset kokivat laajan joukon erilaisia negatiivisia, neutraaleja ja positiivisia tunteita ja tuntemuksia ennen muuttoa ja muuton aikana. Esiin nousi sekä universaaleja perustunteita, kuten onnellisuutta, suru ja pelkoa, sekä useita kulttuurisesti opittuja tunteita, kuten innostuneisuutta, haikeutta ja epäuskoa (Turner 2007, 3). Molemmissa kirjoissa lasten tunteita muuttoa kohtaan kuvattiin paljon, ja lasten tunne-elämä näyttäytyi mustavalkoisuuden sijaan hyvinkin rikkaana ja moninaisena. (vrt. luku 4.2.)

Tämän tutkimuksen tulosten valossa voidaan sanoa, että lapset suhtautuivat muuttoaikatuksiin kuitenkin lähtökohtaisesti negatiivisesti. Muuttotilanne onkin arkeen verrattuna yllättävä stressitekijä, ja aineistokirjoissa lapset ajautuivat negatiivisine tunteineen sivustaseuraajiksi ja muuttoa vastaan kapinoojiksi, jolloin toimijuus oli rajallista. Lasten ja vanhempien väliset konfliktitilanteet voivat vaihdella kestoltaan aina ohimenevistä pysyvämpiin konflikteihin, jotka taas voivat teemoiltaan liittyä arkirutiineihin tai tasa-arvoon, päätöksentekoon ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen (Notko & Sevón 2018, 83). Sekä Lassi että Sanni kokivat epäoikeudenmukaisuutta siitä, että he joutuisivat jättämään tutut ja turvalliset ystävät ja kotikulmat. Lasten ristiriita ja erimielisyys vanhempien kanssa tuotti aineiston mukaan lapsille ärtymystä ja pahaa oloa. Rajattu toimijuus, jolloin yksilö ei pysty toteuttamaan tavoitteitaan, ja negatiiviset tunteet liittyvät siis tiiviisti yhteen myös tämän tutkimuksen tulosten mukaan (vrt. Rönkä & Laitinen & Malinen 2009, 204). (vrt. luku 4.2, 4.3.)

Negatiivisten tunteiden sävyttämät toimijuudet saivat aineistossa rinnalleen myös positiivisempien tunteiden siivittämiä toimijuuksia. Vaikka lapsilla ei ollut mielipidevaltaa varsinaiseen muuttopäätökseen, pystyivät he muuton edessä kokijoina ja muuttajina vaikuttamaan läheisiinsä, joilta he lopulta saivat ymmärrystä ja empatiaa kokemuksiinsa negatiivisiin tunteisiin muuttoa kohtaan.

(vrt. luku 4.3.) Toimijuuden vahvistuessa heräävät myös yksilöiden positiiviset tunteet, joihin kuuluvat esimerkiksi helpotuksen ja oman elämänsä hallinnan tunteet (Notko & Sevón 2018, 85.) Tunteet ja toimijuuden toteutuminen näyttäisivät kulkevan siis pitkälti käsi kädessä, mikä vahvistaa edelleen aikaisempien tutkimusten samankaltaisia tuloksia.

Kaiken kaikkiaan aineistoksi valitut lasten kuvakirjat antavat selkeästi äänen lapsille perheen stressaavassa, arjen katkaisevassa muuttotilanteessa. Lasten suhtautumista muuttoon kuvataan sekä grafiikan että narratiivin keinoin, ja näin kirjoista löytyi yllättävänkin monitasoinen kuvaus lasten sosioemotionaalisesta elämästä. Tulosten valossa näyttää siltä, että erityisesti vanhemmat tai muut läheiset ovat merkittävässä asemassa siinä, kuinka lapset lopulta suhtautuvat heidän turvallisuuden tunnettaan ja identiteettiään uhkaavaan tilanteeseen, kuten muuttoon. Erityisesti lasten kokema oman toimijuuden toteutuminen perheessä vaikuttaa olevan myös lapsille itselleen tärkeä tekijä hyvinvoinnin kannalta. Mielestäni aineistokirjojen kuvaukset vastasivat tarinamuotonsa antamissa rajoissa pitkälti todellisuutta ja todellista muuttotilannetta.

6 PÄÄTÄNTÄ

Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkittiin lasten kokemuksia ja suhtautumista perheen muuttopäätökseen ja varsinaiseen muuttoon toiselle paikkakunnalle. Tietoa etsittiin suomalaisista lasten kuvakirjoista, jotka voidaan nähdä tiivistetyinä todellisuuden heijastumina. Aineistoksi valittiin kaksi lasten kuvakirjaa, jotka täyttivät valitut kriteerit. Aineiston valinnassa käytettiin tarkoituksenmukaista otantaa, joka tarkoittaa sitä, että aineisto on valittu tarkasti, rajatusti ja tutkimuslähtöisesti (Patton 2002, 230). Tutkimukseen valittu aineisto osoittautui analyysin edetessä riittävän laajaksi ja sisällöltään tutkimusongelmaan nähden rikkaaksi.

Metodina tässä tutkimuksessa käytettiin laadullista sisällönanalyysiä. Aineiston läpi käynnissä yhdisteltiin teoriaohjaavaa ja aineistolähtöistä analyysimenetelmää, jolloin tutkimuksen rakentamisessa pystytään ottamaan huomioon sekä aikaisempi teorian tieto että valitun aineiston ominaispiirteet (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-133). Valmiiseen dokumenttiaineistoon pystyi pureutumaan sisällönanalyysin avulla mielestäni tarkoituksenmukaisesti, ja aikaisempi Kuvuan (2007) teoreettinen analyysipohja toimi oivallisena apuvälineenä kuva-analyysiä tehdessä. Vaikka käytin Kuvuan (2007) analyysipohjaa vain osittain analyysissäni, olisi analyysipohjaa voinut muokata vielä enemmän ja tarkemmin analyysin edetessä. Jotkin analyysipohjan elementit (ks. luku 3.3, taulukko 2) osoittautuivat lopulta merkityksettömiksi tämän työn kannalta, jolloin ne olisi voinut jättää kokonaan analyysin ulkopuolelle. Oma lisäykseni analyysipohjaan oli toimijuuden käsite, josta sain hyvin tietoa sisällönanalyysin avulla.

Lincoln ja Guba (1985, 301-331) listaavat neljä tutkimuksen luotettavuuden ulottuvuutta: uskottavuus (*credibility*), siirrettävyys (*transferability*), varmuus (*dependability*) ja vahvistettavuus (*confirmability*). Uskottavuutta arvioitaessa pohditaan, miten tutkijan tekemät tulkinnat vastaavat todellisuudessa tutkittavien ilmaisemia käsityksiä. Tutkijan roolissa törmäsin analyysiä tehdessäni juurikin tulkinnanvaraisuuden ongelmaan. Haastavaa oli esimerkiksi kuvien tulkinta il-

man verbaalista tekstiä. Tutkimstriangulaatio eli esimerkiksi useampien metodisten ja analyttisten työkalujen käyttö tutkimuksen teossa edistää myös tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta (Patton 2002, 556). Lähestyin tässä tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä useammasta näkökulmasta eli hyödynsin teoreettista triangulaatiota. Siirrettävyydellä taas tarkoitetaan tutkimuksen yleistettävyyttä, ja siirrettävyyttä toimimaan jossakin toisessa kontekstissa. Tässä laadullisessa tutkimuksessa ei tavoiteltu yleistettävyyttä (ks. luku 3.3), mutta siirrettävyyttä toiseen tutkimuskontekstiin olen pyrkinyt vahvistamaan yksityiskohtaisella menetelmien ja analyysin etenemisen kuvauksella.

Varmuus liittyy Lincolnin ja Guban (1985, 301–331) mukaan edelleen aineistosta tehtyjen tulkintojen todenperäisyyteen sekä tutkimuksen toistettavuuteen. Omien tulkintojeni todenperäisyyttä olen pyrkinyt lisäämään analyysissä ja tulosten esittelyssä autenttisilla aineistoesimerkeillä, joita valitsin mukaan tähän tutkimusraporttiin molemmista kirjoista samassa suhteessa. Viimeisin tutkimuksen luotettavuuden ulottuvuus eli vahvistettavuus tarkoittaa tutkimuksen pohjautumista riittävästi aikaisempaan vastaavaan tutkimukseen. Mielestäni olen tätä tutkimusta tehdessäni perehtynyt aikaisempaan tutkimukseen riittävästi, ja analyysi ja tulokset saavat tukea teoreettisesta viitekehystä.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksen teossa on noudatettava huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä; yhtä lailla tutkimuksen raportoinnissa pitää kunnioittaa ja huomioda toisten tutkijoiden tekemää työtä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7). Olen pyrkinyt ottamaan tutkimuksen eettisyyden huomioon läpi tutkimusprosessin. Raportin kirjoittaminen on edennyt systemaattisesti ja huolellisesti, ja eritoten analyysin toteuttamista on edeltänyt tarkka suunnittelu.

Jatkossa olisi mielenkiintoista päästä tarkastelemaan samaa ilmiötä ja aihetta käytännössä. Jatkotutkimuksen aineistoksi voisi kerätä havainnoinnin ja haastattelun avulla materiaalia todellisen lapsiperheen muuttotapahtumasta. Näin pystyisi tekemään vertailevaa tutkimusta esimerkiksi tämän työn tulosten vastaavuudesta todellisuuteen. Tärkeää joka tapauksessa olisi jatkossakin, että tutkimus keskittyisi muuton suhteen myös lasten kokemuksiin ja tarinoihin.

LÄHTEET

- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, M. Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54– 69.
- Apo, S. 2001. Klassinen satutraditio. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 12–29.
- Berger, K. S. 2017. *The Developing person through the life span*. 9. painos. New York: Worth Publishers.
- Eerola, P. & Pirskanen, H. 2018. Jälkikirjoitus: Monenlaiset perheet ja tunteiden kavalkadi. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 317–322.
- Forsberg, H. 2003a. Hajottavat ja koossa pitävät tunteet. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.
- Forsberg, H. 2003b. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Forsberg, H. 2018. Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 31–48.
- Hakulinen, A. Vilkuna, M. Korhonen, R. Koivisto, V. Heinonen, T. R. & Alho, I. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. Luettu 13.2.2019.
- Hazer Sancar, F. & Can Severcan, Y. 2010. In search of agency. Participation in a youth organisation in Turkey. Teoksessa B. Percy-Smith & N. Thomas (toim.) *A Handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice*. Lontoo: Routledge, 277–286.

- Heikkilä, E. & Martikainen, T. (toim.) 2016. Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?: Näkökulmia Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen: IX Muuttoliikesymposium 2015. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Heikkinen, V. 2012. Teksti. Teoksessa V. Heikkinen (toim.) Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Helsinki: Gaudeamus, 59–66.
- Heinimaa, E. 2001. Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus, 142–163.
- Häkkilä, H. & Kaukinen, S. 2016. ”Voi isä!”: isyyskulttuuri lastenkirjallisuudessa vuosina 1980 ja 2009. Jyväskylän yliopisto: Varhaiskasvatuksen kandidaatintutkielma.
- Khalid, K. 2007. International Migration: A very short introduction. Oxford, New York: University Press.
- Kivijärvi, A. & Peltola, M. 2016. Sukupolvisuhteiden liikuttamat lapset ja nuoret. Teoksessa A. Kivijärvi & M. Peltola (toim.) Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kress, G. 2010. Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication. Lontoo: Routledge.
- Kuuva, S. 2007. Content-based approach to experiencing visual art. Jyväskylän yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos.
- Landsdown, G. 2010. The realisation of children’s participation rights. Critical reflection. Teoksessa B. Percy-Smith & N. Thomas (toim.) A Handbook of children and young people’s participation. Perspectives from theory and practice. Lontoo: Routledge, 11–23.
- Lapintie, T. 2001. Lassi muuttaa. Helsinki: Otava.
- Lehtinen, A-R. 2009. Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 89–114.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. Naturalistic inquiry. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Lumme, M. 2018. Vantaa houkuttelee lastentarhanopettajia ja päiväkodin johtajia muuttorehalla – tämä summa maksetaan. <https://www.vantaansanomati.fi/artikkeli/672802-vantaa-houkuttelee-lastentarhanopettajia-ja-paivakodin-johtajia-muuttorehalla-tama>. Luettu 26.11.2018.

- Metsämuuronen, J. 2011. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: E-kirja opiskelijalaitos. Helsinki: International Methelp, Booky.fi.
- Mehtäläinen, J., Niilo-Rämä, M. & Nissinen, V. 2017. Nuorten näkemys Euroopasta nyt ja lähitulevaisuudessa. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen Eurooppa-arviointi. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Mustola, M. 2014. Johdanto: lastenkirjallisuus käsitteenä ja lajina. Teoksessa M. Mustola (toim.) Lastenkirja. Nyt. Helsinki: SKS, 7-26.
- Nikolajeva, M. & Scott, C. 2006. How Picturebooks Work. New York: Routledge.
- Notko, M. & Sevón, E. 2018. Konfliktit lasten perhesuhteissa. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 67-88.
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative research & evaluation methods. 3. painos. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pere, T. 2014. Sanni ja laatikkopäivät. Espoo: Wickwick.
- Pirskanen, H. & Eerola, P. 2018. Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 7-27.
- Pitkänen, K. & Jalovaara, M. 2007. Perheet ja perheenmuodostus. Teoksessa S. Koskinen, T. Martelin, I-L. Notkola, V. Notkola, K. Pitkänen, M. Jalovaara, E. Mäenpää, A. Ruokolainen, M. Ryyänen, I. Söderling (toim.) Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus, 115-168.
- Rantahäli, S. 2016. Lapsi eroperheessä kuvakirjojen sivuilla. Oulun yliopisto: Kasvatustieteen kandidaatin työ.
- Rhedin, U. 1992. Bilderboken på väg mot en teori. 2. uud. painos. Tukholma: Alfabeta.
- Rose, G. 2012. Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials. 3. painos. Thousand Oaks, Kalifornia: Sage Publications.
- Rönkä, A. & Laitinen, K. & Malinen, K. 2009. Miltä arki tuntuu. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen, T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 203-222.
- Seppänen, M. 2017. Ystävää kaivataan! – Yksinäisyyden käsittely suomalaisissa lasten kuvakirjoissa. Jyväskylän yliopisto: Varhaiskasvatuksen pro gradu -tutkielma.

- Siisiäinen, M. 2010. Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (1), 8–40.
- Steinby, L. 2013. Mitä on kirjallisuus? Teoksessa A. Mäkikalli & L. Steinby (toim.) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: SKS, 15–28.
- Tervo, H. 2016. Lähtö- ja tulomuuttoa kaupungistuvassa Suomessa. Teoksessa M. Fritsch, T. Hirvonen & P. Kahila (toim.) *Aluetutkimuksen kymmenottelija : Heikki Eskelisen juhla-kirja*. Kirjokansi, 118–132.
- Tilastokeskus 2018a. Koulutettujen Suomen kansalaisten maastamuutto suurempaa kuin maahanmuutto. http://tilastokeskus.fi/til/muutl/2016/02/muutl_2016_02_2017-12-18_tie_001_fi.html?ad=notify. Luettu 26.11.2018.
- Tilastokeskus 2018b. Perheiden määrä kääntyi laskuun. https://www.stat.fi/til/perh/2017/perh_2017_2018-05-25_tie_001_fi.html. Luettu 26.11.2018.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turner, J. H. 2007. *Human emotions: a sociological theory*. Lontoo, New York: Routledge.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 27.2.2019.
- Woodhead, M. 2015. Childhood studies: past, present and future. Teoksessa M. J. Kehily (toim.) *An introduction to childhood studies*. 3. painos. Maidenhead: Open University Press, 19–33.
- YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 2019. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Luettu 15.1.2019.